

Oma heale kolleegile
Helene Kulpale

30. XII 1966. a. Klaan

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

ARHIIVKOGU

KARL MENNINGU MEMORIAALKOGU KIRJANDUSMUUSEUMIS

KALJU HAAN JA LEIDA LAIDVEE

Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu on vabariigis ja ka väljaspool tuntud väljakujunenud kindla profiiliga raamatukoguna. Eestikeelset trükisõna ja Eestisse puutuvat vene- ning võorkeelset baltikat tullakse otsima eelkõige just sellest raamatukogust. Vähem teatakse aga seda, et arhiivraamatukogus säilitatakse nimeliste erikogudena mitmete kirjanike ja kultuuritegelaste isiklikke raamatukogusid, mille koostis erineb arhiivraamatukogu, põhifondidest.

Need kogud on jõudnud Kirjandusmuuseumi aastakümnete jooksul ja väga erinevaid teid mööda. Nii näiteks andis prof. M. J. Eiseni raamatukogu (üle 3000 köite) 1935. aastal muuseumile üle tema abikaasa; 1952. aastal saadi Viljandi Rajoonidevaheliselt Koduloomuuseumilt Fr. Kuhlbarši raamatukogu (üle 1000 köite); 1958. aastal annetas bibliofiil Jaan Roos oma enam kui 4000-köitelise raamatukogu tingimusega, et see säilitataks temanimelise erikoguna; 1958. aastal leiti Leningradist, Lydia Koidula tütre Hedvigi viimasest elukohast L. Koidula perekonnale kuulunud raamatuid (üle 200 köite), mis säilitatakse samuti eraldi koguna jne.

Isiklikud raamatukogud pakuvad huvi eelkõige selle poolest, et nad aitavad mõista kirjaniku, kunstniku või ühiskonnategelase kujunemist, võimaldades jälgida ta huvialasid, selgitada, missugused teosed teda mõjustasid (või võisid mõjustada), heal juhul isegi osutada teostele, mida ta oma loomingus otseselt on kasutanud. Viimasest seisukohast on eriti väärtuslikud raamatutes leiduvad allakriipsutused ja märkmed.

Teisest küljest sisaldavad personaalkogud rikkalikku materjali uurijatele, sest bibliofiilsetel eesmärkidel või suurest huvist teatud eriala kirjanduse vastu on mõnigi koguja suutnud oma isiklikku raamatukogusse hankida selliseid teoseid, mida üheski avalikus raamatukogus ei leidu.

Kirjandusmuuseumis memoriaalkogudena säilitatavad kirjanike ja kultuuritegelaste isiklikud raamatukogud täiendavad arhiivraamatukogu põhifonde teostega, mis vastavad muuseumi profiilile või pärinevad kirjanduse

Karl Menning 1921. aastal.

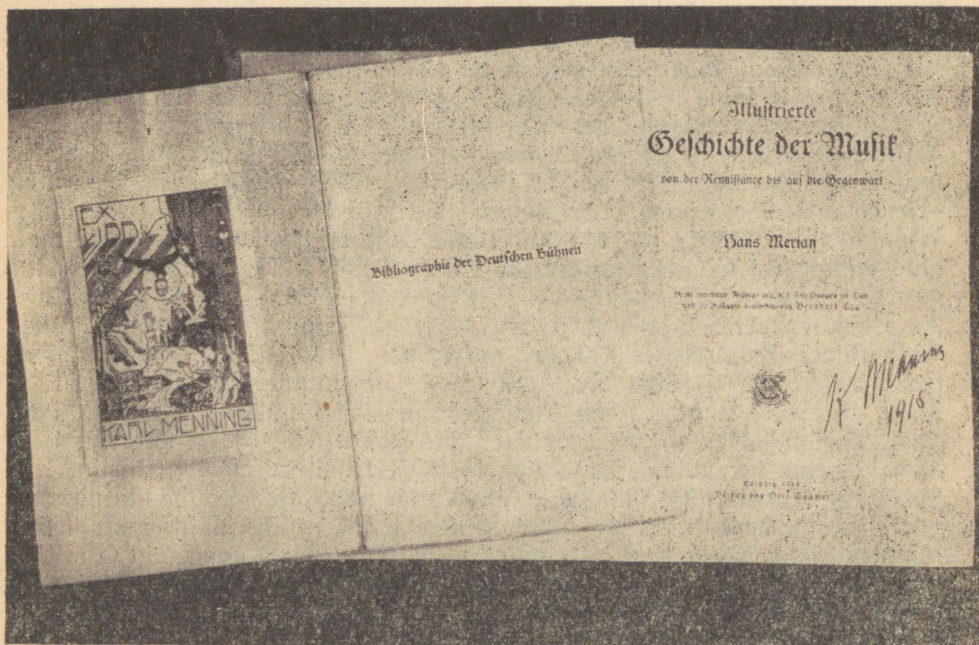
piirialadelt (kirjandusteadus ja -ajalugu, rahvaluule, raamatuajalugu, teater, muusika, kujutav kunst jne.), ja seda eriti väliskirjanduse osas. Kuna üldiselt on teada, et Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogus säilitatakse peale eestikeelse trükisõna ainult Eesti käsitlevaid vene- ning võõrkeelseid trükiteoseid, ei tea uurijad loetletud erialade kohta väliskirjandust Kirjandusmuuseumist küsida ja selle tõttu leiavad need materjalid vähe kasutamist. Et erikogudes on ka seesugust kirjandust, mida teistes vabariigi raamatukogudes sageli ei leidu, siis on muuseumi erikogude tutvustamine eriti vajalik.

Üks selliseid Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu memoriaalkogusid, mis sisaldab rikkalikult väliskirjandust mitmelt erialalt, sealjuures peaaegu eranditult ainult arhiivraamatukogu põhifondides puuduvaid väljaandeid, on Karl Menningu (1874—1941) isiklik raamatukogu,

mis toodi Kirjandusmuuseumi Suure Isamaasõja aastatel. See ligi 2000-kõiteline kindlatel valikuprintsiipidel komplekteeritud kogu pakub suurt huvi teatri- ja kunstiajaloolastele, raamatuajaloo uurijatele, muusika- ja kirjandusteadlastele, folkloristidele ja teistele ning väärib selle tõttu lähemat tutvustamist.

Hindamatu väärtusega on raamatukogu aga K. Menningu uurijatele. Viimaste ülesandeks jääb välja selgitada, kui palju muretses K. Menning raamatuid juba Tartu Ülikoolis usuteadust õppides (1893—1901), pärast

usuteadusele selja pöörmist Berliinis Max Reinhardti juures töötades ja näitejuhi kutseks valmistudes (1904—1906), Tartus «Vanemuise» teatri direktorina (1906—1914) ja «Päevalehe» toimetuses (1914—1918) töötades ning diplomaadina välisriikides, eriti Eesti saadikuna Berliinis (1921—1933) ja Riias (1933—1937) elades. Kindel on aga see, et teatri-, muusika- ja kunstialast kirjandust, mis moodustab tema kogu põhiosa, hakkas K. Menning muretsema juba üliõpilasena ja pidev huvi nende alade vastu kestis aastakümneid, veel viimastel eluaastatel Tartus (1937—1941).

K. Menningu eksliibris ja autogramm.

Üsna kindlalt võib väita ka seda, et kogus leiduvaid hinnalisi kunsti- väljaandeid ja bibliofiilseid rariteete muretsees Menning saadikuna Berliinis viibides. Ilmselt sel perioodil hakkas ta koguma ka illustreeritud raamatuid, hankides teda huvitavaist ilukirjanduslikest teostest sagedasti mitmeid erinevate kunstnike poolt kujundatud väljaandeid.

K. Menningu raamatukogu koosneb valdavalt saksakeelsest väliskirjandusest. Ainult vähesel määral leidub siin eestikeelseid raamatuid, mille

hulgas pole haruldusi; lisaks mõnikümme köidet baltikat ning vene-, inglise- ja prantsuskeelseid teoseid. Suurel osal raamatutest leidub K. Menningu eksliibris, mõnekümne teose tiitellehtedel on K. Menningu nimi ja raamatu omandamise aasta.

Vaadeldes lühidalt raamatukogu koostist erialade järgi võib öelda, et kõige suurema (üle 500 köite) ja kindlasti ka kõige hinnalisema osa kogust moodustab kunstialane kirjandus. Siin leidub hulk suureformaadilisi rikkalikult illustreeritud kunstiväljaandeid, millest kindlasti küllaltki suur osa teistes Eesti NSV raamatukogudes puudub. Väärtuslikuks teatmekoguks on kahtlemata 16-köiteline «Propyläen-Kunstgeschichte» (Berlin, 1923—1933) koos selle juurde kuuluva 6 täiendusköitega arhitektuuri, graafika, mööbli, eluruumide sisekujunduse ja portselani kohta. Üldise kunstiajaloo alalt on kogus veel teisigi mitmeköitelisi väljaandeid: R. Muther, «Geschichte der Malerei im XIX Jahrhundert», Bd. I—III (München, 1893—1894); R. Dohme, «Kunst und Künstler des Mittelalters und der Neuzeit», 6 köidet (Leipzig, 1877—1880); K. Woermann, «Geschichte der Kunst aller Zeiten und Völker», Bd. I—VI (Leipzig—Wien, 1915—1922) ja palju muud. Peale selle leidub kogus mitmeid mahu-kaid köiteid eri maade ja ajajärkude kunsti kohta: И. Э. Грабарь, «История русского искусства», т. I—VI (Moskva, 1910—1914); M. Alpatov — N. Brunov, «Geschichte der altrussischen Kunst» (Augsburg, 1932); A. Feulner, «Bayerisches Rokoko» (München, 1923); E. G. Troche, «Niederländische Malerei des XV und XVI Jahrhunderts» (Berlin, 1935); M. v. Boehn, «England im Achtzehnten Jahrhundert» (Berlin, 1920); M. v. Boehn, «Biedermeier. Deutschland von 1815—1847» (Berlin, 1911); M. v. Boehn, «Rokoko. Frankreich im XVIII Jahrhundert» (Berlin, 1919) jne. Väga rikkalikult on kogus ka üksikutele kunstnikele pühendatud monograafilisi uurimusi. Erilist huvi tundis K. Menning nähtavasti Düreri, Michelangelo ja Rembrandti vastu, sest igäihe kohta neist leidub mitmeid eriuurimusi ja reproduktsioonide mappe. Näiteks Rembrandtist: A. Hamann, «Rembrandt's Radierungen» (Berlin, 1913); C. Neumann, «Rembrandt», Bd. I—II (München, 1922); R. Graul, «Rembrandt», I Teil. Radierungen (Leipzig, 1923); W. Hausenstein, «Rembrandt» (Berlin—Leipzig, 1926); «Rembrandt. Gemälde. 630 Abbildungen.» Besorgt von A. Bredius (Wien, 1935).

Rohkesti on materjali veel Tiziani, Raphaeli, Daumier', Botticelli, H. ja J. van Eycki ning paljude teiste kohta. Kogusse on muretsetud ka peaaegu kõigi suuremate kunstigaleriide ja -muuseumide reproduktsioonide albumid.

Ainsaks perioodiliseks kunstialaseks väljaandeks on kogus ingliskeelne ajakiri «The Studio» aastatest 1899—1927, kokku 68 köidet.

Muusika-alase kirjanduse hulk K. Menningu kogus (ligi 300 köidet) ületab kaugelt tavalise muusikahuvilise raamatusõbra kollekt-

siooni piirid. Arvatavasti on see tingitud Karl Menningu ja tema abikaasa Irmgardi suurest huvist muusika vastu. Pealegi oli Irmgard Menning pärit tuntud saksa muusikute perekonnast.¹ Igatahes võib arvata, et muusikalase kirjanduse muretsemisel oli suur osa just Irmgard Menningul. K. Menningu raamatukogu kõne all olev kirjandus väärib eriuurimust. Olgu ainult märgitud, et see valgustab väga mitmekülgset peaaegu kõigi tuntumate heliloojate elu ja loomingut. Peale selle sisaldab see osa kogust teoseid muusikaajaloost ja eriuurimusi sümfoonilise muusika, kammermuusika, klassikalise kooriloomingu, ooperi ja opereti, samuti üksikute ooperite ja teiste muusikateoste kohta.

Suurt huvi pakub uurijatele K. Menningu raamatukogu 390-kõiteline muinasjuttude ja muistendite kollektsioon. Et nende hulgas on tunduv osa 1920-ndatel aastatel ilmunud väljaandeid, võib arvata, et selle ala vastu hakkas K. Menning huvi tundma hiljem. Ilmselt on folkloristlikke teoseid kogutud väga suure hoolega ning püütud omandada võimalikult paljude eri rahvaste muinasjutte, muistendeid, naljandeid ja ka rahvalaule. Siin leiduvad järgmised sarjad: «Thule. Alt-nordische Dichtung und Prosa.» Herausgegeben von F. Niedner. 24 köidet (Jena, 1914—1930); «Die Märchen der Weltliteratur.» Herausgegeben von Fr. v. d. Leyen. 23 köidet (Jena, 1912—1939); «Atlantis. Volksmärchen und Volksdichtungen Afrikas.» 12 köidet (Jena, 1921—1928) jne. Lisanduvad veel mitmes erinevas väljaandes Grimmi, H. C. Anderseni, G. Schwabi, E. M. Arndti, L. Tiecki ja paljude teiste muinasjutu- ja muistendikogud. On püütud koguda eriti muinasjuttude illustreeritud väljaandeid. Osa neist on väikesetiraažilised nummerdatud eksemplarid. Kogus on veel teoseid eri rahvaste uskumustest ja kommetest, näiteks «Die Religionen des Orients» (Leipzig—Berlin, 1913), ning etnograafia ja kultuuriloo alalt. Siin leidub näiteks 10 köidet sarjast «Orbis Terrarum». Sellest maailma maid ja rahvaid tutvustavast rohketest illustratsioonidega väljaandest on kogus köidet Euroopa riikidest ning peale selle Aafrika, India, Egiptuse, Lõuna-Ameerika, Kanada, USA ja teistest rahvastest. Kogusse kuuluvad ka sellised teosed: G. Buschan, «Illustrierte Völkerkunde», Bd. I—II (Stuttgart, 1922—1923) ja A. Kretschmer, «Die Trachten der Völker» (Leipzig, 1906).

Kõige lünklikumalt on teada olevate andmete järgi Kirjandusmuuseumi jõudnud K. Menningu raamatukogusse kuulunud ilukirjandus ja teosed kirjandusteaduse ning kirjandusajaloo alalt, millest praegu on kogus kõigest 125 köidet. Nii näiteks leidub siin P. Wiegleri 2-kõiteline saksa kirjanduse ajalugu. K. Menningu erilist huvi J. W. Goethe ja Fr. Schilleri vastu näitavad mitmed monograafilised uurimused: J. W. Goethet käsitlevad A. Bielschowsky (2 köidet; München, 1921),

¹ Klaara Sisaski mälestused Karl Menningust. KM KO, Reg. 1963/62.

Fr. Gundolfi (Berlin, 1922) ja G. Brandese (Berlin, 1922) uurimused, Fr. Schillerit A. Ludwigi «Schiller, Sein Leben und Schaffen» (Berlin—Wien, 1912) ja A. v. Gleichen-Russwurmi «Schiller. Lebensaufriss aus Tagebüchern, Briefen, Zeitstimmen.» (Goethe ja Schilleri kui dramaturgide kohta vt. dramaturgia-alast kirjandust käsitlevat lõiku, Shakespeare'i kohta vastavat erilõiku.)

Ilukirjandusest leidub kogus kõige enam saksa kirjanike J. W. Goethe, Fr. Schilleri, H. Heine, F. Freiligrathi, H. Manni ja T. Manni kogutud või valitud teoseid, samuti G. Byroni, J. Moliere'i, H. de Balzaci, J. Racine'i, A. France'i, H. Ibseni, B. Björnsoni, W. Whitmani ja paljude teiste maade autorite saksakeelseid väljaandeid.

Omaette grupi moodustavad ilukirjanduslikud teosed, mis on ostetud ilmselt huvist raamatukujunduse vastu. Näiteks suureformaadilised G. Doré illustratsioonidega teosed, nagu «Les contes de Perrault» (Paris, 1869), L. Ariosto «Rasender Roland» (Breslau), M. de Cervantes Saavedra «Don Quixote von La Mancha», Bd. I—II (Berlin, 1872) jt. või W. Shakespeare'i «Suveöö unenäo» saksakeelsed väljaanded «Ein Sommernachtstraum.» Übersetzt von A. W. Schlegel. Mit 12 Heliogravüren und 19 Holzschnitten nach Originalen von Prof. Edm. Konoldt und W. Volz. ning «Ein Sommernachtstraum.» Mit den Schattenbildern von P. Kanewka (Stuttgart, 1923). Neist viimane nummerdatud eksemplar.

Kõige olulisema ja väärtuslikuma osa K. Menningu kui eesti teatri ajalukku sügava jälje jätnud lavastaja raamatukogust moodustab teatri-alane kirjandus, mis kahtlemata ka uurijaid kõige enam huvitab. Seda arvestades püütakse järgnevas K. Menningu raamatukogusse kuuluvat teatrialast kirjandust pisut lähemalt tutvustada.

1. Dramaturgiat käsitlev kirjandus

Dramaturgiat käsitlevast kirjandusest on Menningu kogus kõige enam saksa dramaturgiale pühendatud teoseid. See on ka ootuspärane, sest pealiskaudnegi pilk K. Menningu teatri repertuaarile näitab tema head orienteerumist saksa näitekirjanduse paremikus. Repertuaari valimisel aitas teda arvatavasti saksa näitekirjanduse kriitiliste ülevaadete ja ajaloolis-teoreetiliste uurimuste süstemaatiline jälgimine. Saksa dramaturgia alast kirjandust on K. Menning endale hankinud üle saja köite. See kollektsioon, mis sisaldab käsitlusi saksa draamakirjanduse varastest mälestusmärkidest kuni XX sajandi algupoole draamadeni, on saksa draamakirjanduse uurijatele tänuväärseks publikatsioonide varasalveks. Eriti rikkalikult leidub siin uurimusi XVIII sajandi lõpu ja XIX sajandi saksa dramaturgide kohta.

Saksa draamakirjanduse noorusaastad ulatuvad k e s k a e g a. K. Menningu kogus leidub dr. Froningi 3-köiteline, põhjalik, rohkete tekstikatken-

ditega näitlikustatud «Das Drama des Mittelalters» (Stuttgart, 1891). Froning jälgib selles keskaegseid kiriklike tähtpäevadega seotud mängu, nagu lihavõtte- (Oster-), kannatus- (Passions-), jõulu- (Weihnachts-), kolmekuninga- (Dreikönigs-) ja koomilise kallakuga vastlamänge (Fastnachtsspiele). Keskaegsete linnadraamade käsiteludest märkigem Karl Holli «Geschichte des deutschen Lustspieles» (Leipzig, 1923). Teoses jälgitakse rahvaloomingule baseeruva ilmaliku sisuga komöödia geneesi, samuti humanistliku komöödiateatri väljakujunemise ajalugu.

Reformatsiooniaegsete müsteeriumide ja morali-teede arengust valgustusajastu draamadeks annab ülevaate R. Genée raamat «Lehr- und Wanderjahre des deutschen Schauspiels» (Berlin, 1881). Eriti huvipakkuvad on Genée teose need leheküljed, mis jutustavad saksa rändtruppide tekkest ja tegevusest XVII sajandi lõpu saksa koolides.

Saksa XVIII sajandi draamakirjanduse ülemaailmse tähtsusega suurmeistrite G. E. Lessingi, J. W. Goethe ja Fr. Schilleri kohta on K. Menningu kogus rohkesti kirjandusloolisi käsitlusi, kusjuures K. Menning on huvi tundnud eriti Fr. Schilleri ja J. W. Goethe vastu. Seda huvi kinnitavad nii nende autorite kohta hangitud arvukad teosed kui ka K. Menningu enda käega tehtud ääremärkused erilist huvi pälvinud lehekülgedel — väga väärtuslik materjal K. Menningu biograafidele! Nii näiteks kõnelevad ääremärkused B. v. Wiese teoses «Die Dramen Schillers. Politik und Tragödie» (Leipzig, 1938) K. Menningu erilisest süvenemisest Fr. Schilleri draamade «Röövlid», «Fiesco vandenõu Genuas» ning «Salakavalus ja armastus» karakterite analüüsi. Samuti võimaldavad K. Menningu märkused jälgida tema huvi Fr. Schilleri esteetiliste seisukohtade vastu.

Rohkesti on kogus ka J. W. Goethet käsitlevat kirjandust. Need on temaatiliselt mitmekülgsed teosed, mille hulgas leidub eriuurimusi huumorist ja satiirist J. W. Goethe loomingus, ta vaateist kultuurile, majandusele ja ajaloole, tema teatriteoreetilistest seisukohtadest ja muudest küsimustest. Tähtsama osa neist moodustavad agraamatud Goethest kui dramaturgist ja teatrijuhust. Märkigem siin kõigepealt Fr. Gundolfi mahukat monograafiat «Goethe» (Berlin, 1922). Weimari teatri perioodi valgustab üksikasjalikumalt V. Tornius oma teoses «Goethe als Dramaturg» (Leipzig, 1909), peatudes muu hulgas ka Weimari teatris Goethe poolt lavastatud L. Schröderi, Fr. Kotzebue', W. Shakespeare'i ja teiste draamad.

Saksa «tormi ja tungi» autoritest leidub kogus materjale veel G. E. Lessingi, J. Herderi, J. Lenzi ja kirjandusliku voolu «ristiisa» F. Klingeri kohta, kelle näidend «Torm ja tung» (1776) sai mässuideede proklamatsiooniks. Nimetagem paari sellele perioodile pühendatud teost: R. Petsch, «Deutsche Dramaturgie von Lessing bis Hebbel» (München, 1912); H. Bulthaupt, «Dramaturgie des Schauspiels» (Leipzig, 1903).

XIX sajandi lõpul sündis Saksamaal naturalistlik teater «Neue

Bühne», mis O. Brahmi juhimisel jõudsalt realistlikuks teatriks arenes. O. Brahmi «Neue Bühne» ammutas oma elujõu G. Hauptmanni ja H. Ibseni loomingust. G. Hauptmanni looming köitis ka K. Menningu kui teatrijuhi tähelepanu. 1906.—1914. aastani lavastas ta 5 Hauptmanni näidendit.² Võib oletada, et K. Menning on Hauptmanni teoste lavastamisel selle autori loominguga põhjalikumaks tundmaõppimiseks kasutanud E. Sulgar-Gebingi monograafiat «Gerhart Hauptmann» (Leipzig—Berlin, ilmumisaasta puudub) ja ka «Neue Bühne» ühe organisaaatori M. Hardeni ja J. Babi väga süsteemikindlat uurimust «Neue Wege zum Drama» (Berlin, 1911). Viimane sisaldab ka omaaegsetest nõuetest ja suundadest lähtuvaid sisulis-kunstilisi hinnanguid O. Ernsti, M. Halbe, K. Schönherri, H. Sudermanni, E. v. Wildenbruchi ja teiste näitekirjanike teoste kohta. Kogus leidub veel töid, mis käsitlevad G. Fr. Hebbeli ja O. Ludwigi draamaloomingut. Ei puudu isegi epigoonide G. Freytagi, K. Sternheimi jt. loomingut hindavad teosed. (Vt. R. Arnold, «Das moderne Drama». Strassburg, 1912; R. Petsch, «Deutsche Dramaturgie von Lessing bis Hebbel». München, 1912.)

Samuti on kogus monograafiaid ja artiklite kogumikke tuntud dramaturgide F. Grillparzeri, E. Pohli, L. Anzengruberi jt. loomingust, kelle teoseid ka K. Menning oma teatri mängukavva valis.³ (Vt. eriti: «Das Deutsche Drama». München, 1925.)

Saksa dramaturgiat käsitleva kirjanduse kõrval leidub uurimusi Põhja- ja maade suuremate dramaturgide, eeskätt norra dramaturgi H. Ibseni ja rootsi näitekirjanduse ühe tähtsama esindaja A. Strindbergi kohta.⁴ Siin on H. Ibseni teoste režiimäärangu suunda ja karakteriseerimisvõtete omapära selgitav M. Jacobi teos «Ibsens Bühnentechnik» (Dresden, 1920). Traagilise ja koomilise avaldumist Nora, Hedda Gableri, Solnessi ja teistes kujudes on analüüsinud G. Groddeck oma raamatus «Tragödie oder Komödie?» (Leipzig, 1910).

Prantsuse draamakirjandusest on Kirjandusmuuseumi jõudnud K. Menningu kollektsioonis ainult üks väheütlev käsitelu, vene draama ajaloost ei leidu aga ühtki teost. Hispaania näitekirjandusest leidub siin 2-köiteline A. Schaefferi «Geschichte des spanischen Nationaldramas» (Leipzig, 1890). J. L. Kleini ulatuslikule allikmaterjalile baseeruva kapitaalse teose «Geschichte des Dramas» (Leipzig, 1866—1876) 15 köitest on hispaania draama ajaloole pühendatud 5 mahukat köidet,⁵ mis käsitlevad hispaania

² K. Menningu teatri repertuaaris olid «Voorimees Henschel», «Hannele taevaminek», «Rose Bernd», «Ephraimi tütar» ja «Kobranahka kasukas».

³ K. Menningu teatri repertuaaris olid F. Grillparzeri «Unenägu-Elu», E. Pohli «Tsirkuspreili», L. Anzengruberi «Ristitegijad» jt.

⁴ Ibseni loomingust jõudsid K. Menningu ajal «Vanemuise» lavale ühiskonnakriitilised draamad «Rahvaenlased», «Seltskonna toed» ja «Tondid», Strindbergilt «Isa» ja «Surmatants» ning Heijermansilt «Lootus õnnistusele».

⁵ VIII, IX, X ja XI (1), XI (2) köide, ilmunud Leipzgis aastatel 1871—1875.

draamat varastest mälestusmärkidest kuni Calderoni loomingu. Itaalia dramaturgiale on Klein pühendanud 5 köidet,⁶ mis hõlmavad itaalia draama arengut alates liturgilisest draamast kuni XIX sajandi draamani. Ülejäänud köidetes käsitleb Klein antiikdraamat⁷ ja inglise näitekirjandust,⁸ peamiselt keskaegset inglise draamakirjandust.

Kogus leidub draama kohta umbes 25 teoreetilist uurimust, mis käsitlevad traagilise ja koomilise kategooriat, allegooria ja sümboli kasutamist draamas, ilusa psühholoogilist motiveeringut, vaataja psühholoogiat, elamuse kujundamise teid jpm.

Loetlegem mõningaid sellekohaseid raamatuid: W. v. Scholz, «Gedanken zum Drama» (München, 1915); W. Benjamin, «Ursprung des deutschen Trauerspiels» (Berlin, 1928); A. Winds, «Drama und Bühne» (Berlin—Leipzig, 1923); H. Schlag, «Das Drama. Wesen, Theorie und Technik des Dramas» (Essen, 1909); W. Harlan, «Schule des Lustspieles» (Berlin, 1903).

W. Shakespeare K. Menningu memoriaalkogus

W. Shakespeare on aastasadu olnud progressiivse inimkonna üheks armastatumaks kirjanikuks. Elades keskaegse feodaalühiskonna lagunemise ning uute, kapitalistlike vahekordade tekkimise ajal, kirjutas Shakespeare väga tõepäraselt ja haruldaselt tabavalt oma kaasajast. Kõneldes kultuuri arengu kõrgperioodidest, osutas K. Marx Vana-Kreekale ja W. Shakespeare'ile, kes oli tema lemmikpoeete. Fr. Engels kutsus korduvalt kaasaja noori dramaturge uurima Shakespeare'i pärandit. Suure lugupidamisega suhtus W. Shakespeare'i loomingusse ka eesti kutselise teatri rajaja Karl Menning. Oma kirjutistes ja sõnavõttudes tõstis K. Menning korduvalt esile Shakespeare'i kui maailmakirjanduse suurimat dramaturgi ja realisti.⁹

K. Menning ei lavastanud küll ühtki W. Shakespeare'i näidendit (tema trupp oli noor ja K. Menningu lavapedagoogilised põhimõtted ning enesekriitiline, arenenud kunstimaitseline ei lubanud tal üle jõu käivate ülesannetega eksperimenteerida), kuid huvist suure kirjaniku loominguga vastu annab tunnistust juba ainuüksi tema raamatukogu, kus on Shakespeare'i loominguga seotud mahukaid uurimusi, tekstikriitilisi väljaandeid ja teoreetilisi käsiraamatuid, Shakespeare'i teoste haruldasi editsioone jms. — kokku üle 120 teose. See kogukas kollektsioon sisaldab nii mõndagi huvitavat Shakespeare'i teoste lavastajatele, osatäitjatele ja uurijatele, samuti

⁶ IV, V, VI (1), VI (2) ja VII köide, ilmunud Leipzgis aastatel 1866—1874.

⁷ I, II ja III köide, ilmunud Leipzgis 1874. a.

⁸ XII ja XIII köide, ilmunud Leipzgis 1876. a.

⁹ Vt. Päevaleht 2. IX 1919. — Post. 12. III 1907 jt.

teatrikriitikutele. Suurema ning väärtuslikuma osa sellest moodustavad Saksa Shakespeare'i Seltsi aastaraamatud.¹⁰

Selts loodi Shakespeare'i 300. sünni-aastapäeval (3. aprillil 1864) Weimaris. Shakespeare'i Selts oli juhtivaks organiks nii kirjaniku pärandi teaduslikul kui ka kirjanduslik-kultuuriloolisel uurimisel. Seltsi aastakoosolekud toimusid regulaarselt Shakespeare'i sünnipäeval, 23. aprillil. Seltsi aastaraamatuid on K. Menningu kogus 34. aastakäigust (1898) kuni 64. aastakäiguni (1928). (Puuduvad ainult üksikud numbrid aastatest 1920—1925, nr. 56—60.) Aastaraamatuid on toimetanud ülemaailmse autoriteetiga šekspiroloogid A. Brandl, M. Förster jt. 1915.—1919. aastani ilmunud aastaraamatutesse on K. Menning teinud eriti rohkesti mitmesuguseid ääremärkusi ja allakriipsutusi. Need on aga juba K. Menningu kui teatriarvustaja märkmed (K. Menning lahkus teatrist 1914. a.). Jälgitud on eeskätt kaasaja progressiivse teatri põhimõtteid ja Shakespeare'i teoste tõlgitsemise kontseptsioone. Nii on K. Menning näiteks läbi töötanud P. Marxi artikli «Shakespeare und die modernen Bühnenprobleme (seit 1907)».¹¹ K. Menningu ääremärkused ja allakriipsutused võimaldavad meil osa saada ta elavast mõttetööst, ta otsisklustest ja tõekspidamistest, sest esile on tõstetud enamasti ikka lugejale lähedasi, ta veendumusi kinnitavaid või rikastavaid löike teostest. K. Menningu esteetilisi veendumusi iseloomustab kas või näiteks järgmine tema allakriipsutus nimetatud kirjutises: «Ich hasse das moderne Theater, weil ich scharfe Augen habe und über Pappdeckel und Schminke nicht hinwegkommen kann. Ich hasse den Dekorationsunfug vom Grunde der Seele. Es bedarf bescheidener Andeutungen, nicht aber sinnverwirrender Effekte.»¹²

Aastaraamatutesse tehtud märkused tõendavad, et erilise hoolega jälgis K. Menning seltsi aastaaruandeid ja teatriülevaateid.

Monograafilistest uurimustest, mis käsitlevad W. Shakespeare'i elu ja loomingut, on Menningu kogus saksa suuremate šekspiroloogide töid. Siit leiame R. Genèe (1824—1914) uurimuse «Shakespeare's Leben und Werke» (Hildburghausen, 1874). K. Menningu kogus leidub samuti Saksa ülikoolide professorite ja doktorite uurimusi. Nimetagem olulisemaid neist.

Halle ülikooli professori K. Elze (1821—1889) tödest on K. Menning omandanud mahuka, 650-leheküljelise uurimuse «William Shakespeare» (Halle, 1876). Shakespeare'i-eelsete, tema kaasaegsete ja Shakespeare'i enda loomingut käsitleb H. Ulrici oma 3-köitelises uurimuses «Shakespeare's Dramatische Kunst. Geschichte und Charakteristik des Shakspearschen

¹⁰ Jahrbuch der Deutschen Shakespeare-Gesellschaft.

¹¹ Jahrbuch der Deutschen Shakespeare-Gesellschaft. Berlin, 1915, lk. 53—70.

¹² Seals., lk. 56. («Ma vihkan moodsat teatrit, sest mul on teravad silmad ja ma rapist ning mingist mööda vaadata ei saa. Dekoratsioonijaburdust vihkan ma hinge põhjast. Tarvis on tagasihoidlikke vihjeid, mitte aga meelisegevaid efekte.)

Dramas» (Leipzig, 1874). Teoses «Shakespeare in seiner Wirklichkeit» (Leipzig, 1863—1864) seostab L. F. Flathe Shakespeare'i elu tema loomingu. Ei puudu ka doktoriväitekirjad. Nii leidub kogus Berliini reaalkooli õpetaja Adolf Muelleri doktoriväitekiri «Ueber die Quellen, aus denen Shakespeare den Timon von Athen entnommen hat» (Jena, 1873). Marburgi ülikooli dotsendi M. Kochi uurimus «Shakespeare» (Stuttgart, 1840) annab ulatusliku ülevaate reformatsiooni- ja renessansiaegsest inglise näitekirjandusest. Raamatusse tehtud märkused kõnelevad omaniku kirjanduslikust eruditsioonist: tsiteeritakse ingliskeelsest originaalist (lk. 55 jt.); otse entsüklopeedilisi teadmisi näitavad märkused raamatu kommentaaride ja bibliograafia osas, kus on täpsustatud isikunimesid (lk. 320), aastaarve (lk. 312), teoste tiitleid (lk. 317) jm. R. Hessen käsitleb uurimuses «Leben Shakespeare's» (Berlin—Stuttgart, 1904) suure inglise draamakirjaniku elu ja loomingu kõrval küllalt ulatuslikult ka Shakespeare'i-aegset Londoni teatrielu ja tolleaegse kunsti eesmäärke. Eelnimetatud K. Elze teosele ja R. Hesseni monograafiale on ühine kultuurielu jälgimine seostatult sotsiaal-majandusliku korra analüüsiga. Monograafiatest väärib märkimist veel Müncheni kirjaniku-revolutsionääri G. Landaueri (1870—1919) uurimus «Shakespeare» (Frankfurt a. Main, 1922).

Üsna mitmetes teostes jälgitakse Shakespeare'i mõju maailmakirjandusele või käsitletakse võrdlevalt Shakespeare'i ja teiste maade esilekündivamate sõnameistrite loomingut. Huvitav on näiteks M. J. Wolffi «William Shakespeare. Studien und Aufsätze» (Leipzig, 1903), milles võrreldakse Shakespeare'i, Lope de Vega ja Goethe loomingut. K. Menningu tähelepanu on köitnud uurimused Shakespeare'i mõju kohta saksa klassikute, eriti «tormi ja tungi» kirjanike loomingule. Kogus leidub ajaloolase A. Böhlingku seeria «Shakespeare und unsere Klassiker» köiteid, nagu «Schiller und Shakespeare» (Leipzig, 1910), «Lessing und Shakespeare» (Leipzig, 1909) jt. Teostest, milles jälgitakse Shakespeare'i mõju mitmete dramaturgide loomingule, nimetagem R. Genèe «Geschichte der Shakespeare'schen Dramen in Deutschland» (Leipzig, 1870) ja K. Simrocki «Die Quellen des Shakespeare in Novellen, Märchen und Sagen» (Bonn, 1870).

Shakespeare'i teoste sisuliste ja kunstiliste väärtuste tundmaõppimiseks on K. Menning muretsenud oma kogusse saksa šekspiroloogide teoseid. Kapitaaalsemad neist on H. Frieseni 3-köiteline «Will. Shakspeare's Dramen» (Wien, 1874—76) ja Heidelbergi ülikooli professori Fr. Gundolfi 2-köiteline «Shakespeare, sein Wesen und Werk» (Berlin, 1928). W. Shakespeare'i ajalookroonikate mõistmiseks pakub ainet ajaloolase A. Steinitzeri «Shakespeare's Königsdramen» (München, 1922), milles Shakespeare'i teoste ajaloolisi kujusid Johni, Richard II, Heinrich III, Heinrich IV, Richard III ja teisi vaadeldakse rikkaliku ajaloolise allikmater-

jali taustal. Mitmest teosest, milles käsitletakse Shakespeare'i üksikuid draamasid, peaks K. Menningu uurijate erilist tähelepanu pälvima H. Türcki «Hamlet ein Genie» (Berlin, 1902), milles antud analüüsi ululisemad tulemused on raamatu omanik alla kriipsutanud.

Shakespeare'i teoste karakteriprobleemide käsitlustest on K. Menningu kogus Breslau ülikooli professori L. Schückingi «Die Charakterprobleme bei Shakespeare» (Leipzig, 1919) ja H. Th. Rötcheri «Shakespeare in seinen höchsten Charaktergebilden» (Dresden, 1864). Olgu tähendatud, et H. Th. Rötcher oli XIX sajandi keskel saksa suurim esteet ja kirjanduskriitik, kelle dialektilisele maailmavaatele oli suurt mõju avaldanud Hegel.¹³ See tõsiasi tõstab rariteetide hulka ka K. Menningu kogus leiduva Bonni ülikooli dotsendi Th. Sträteri teose «Die Komposition von Shakespeare's Romeo und Julia» (Bonn, 1861), mille tiitlilt leiame autori pühenduse: «Herrn Prof. Dr. Th. Rötcher mit besonderer Hochachtung d[er] V[erfasser]». Th. Sträter viitab oma teose eessõnas otseselt hegeliainide Rötcheri ja Ulrici kirjanduskriitilistele töödele Shakespeare'i kohta (vt. lk. 6—7). Shakespeare'i heroilisi kangelasi kehastavaile näitlejaile pakub kindlasti huvi suure itaalia traagiku Ernesto Rossi (sünd. 1829) — Richard II, Othello, Leari ja teiste Shakespeare'i kangelaste kehastaja teos «Studien über Shakespeare und das moderne Theater nebst einer autobiographischen Skizze» (Wien, 1906).

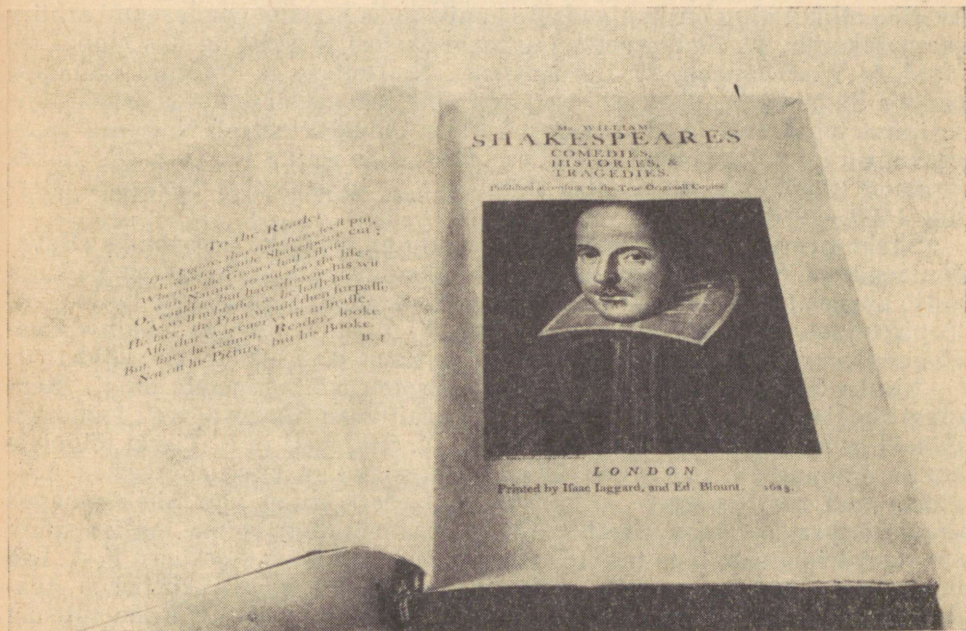
Shakespeare'i stiilivõtteid käsitlevatest teostest on üks olulisemaid G. Sarrazini «Aus Shakespeare's Meisterwerkstatt» (Berlin, 1906). Selles analüüsitakse «Romeo ja Julia», «Suveöö unenäo», «Julius Caesari», «Hamleti», «Windsori lõbusate naiste» ja «Richard II» stiili.

Omalaadsele kirjandusele Shakespeare'i kohta pani aluse 1852. aastal ajakirjas «Gentleman's Magazine» ilmunud Speddingi artikkel «Who Wrote Shakespeare's Henry VIII?» Neli aastat hiljem andis ameeriklanna Delia Bacon sellele küsimusele vastuse: Shakespeare'i kui kirjanikku polevat olnud ja Shakespeare'i kirjandusliku loomingu autoriks tulevat pidada filosoof Francis Baconit. Kuigi Ameerikas mr. Baconi teooriat ei toetatud, levis see Inglismaal ja Saksamaal. Literatuur, nn. Shakespeare-Baconi teooria kohta paisus äärmiselt suureks. Tuntumate beikonistide töödest on K. Menningu kogus E. Bormanni (1851—1912) tähtsamad tööd, nagu «Das Shakespeare-Geheimnis» (Leipzig, 1894), «Der Shakespeare-Dichter. Wer war's und wie sah er aus?» (Leipzig, 1902), «Der historische Beweis Bacon-Shakespeare-Theorie» (Leipzig, 1897) jt. Üldse on K. Menningu kogus Shakespeare-Baconi teooria kohta kümmekond raamatut.

Oluline on K. Menningu raamatukogus Shakespeare'i enda looming, eeskätt tõlked saksa keelde, aga ka ingliskeelsed originaalid. Viimastest kuulub kahtlemata esiletõstmist väärivate rariteet-

¹³ Vt. Der Grosse Brockhaus. 16. kd. Leipzig, 1933, lk. 137—138.

tide hulka «Mr. William Shakespeares Comedies, Histories. & Tragedies» (London, 1623). Tiitellehe daatumi järgi otsustades võiks teost pidada W. Shakespeare'i esimeseks tekstikriitiliseks väljaandeks, milles John Heminge ja Henry Condell avaldasid «oma auväärse sõbra ja kolleegi

Shakespeare'i esimese, 1623. a. tekstikriitilise väljaande järeltrükk (1807).

teoste täielikud ja tõelised tekstid levinud röövtrükkide asemel».¹⁴ K. Menningu kogus leiduvat eksemplari uuris lähemalt raamatuajaloolane Fr. Puksoo. Tuginedes vesimärkide analüüsile, tegi ta kindlaks, et see on 1623. a. väljaande autentne järeltrükk 1807. aastast, mille andis välja E. & J. Wright.¹⁵ 1623. a. väljaanne on haruldus inglise XVII sajandi

¹⁴ Mr. William Shakespeares Comedies, Histories, Tragedies. London, 1623, lk. A 3.

¹⁵ Fr. Puksoo analüüsi tulemused langevad ühte inglise bibliograafiliste teatmeteoste andmetega. Vt. William Jaggard, Shakespeare bibliography. New York, 1959, lk. 510.

tekstikriitilises kirjanduses üldse ja draamakirjanduses eriti (hävis ju suur osa inglise nimekate draamakirjanike, nagu Greeni, Marlowe' Beaumonti, Kydi ja teiste käsikirju teater «Fortuna» põlemisel 1621. aastal, kusjuures üksnes õnnekombel säilisid Shakespeare'i draamade 18 käsikirja, millele tugineb 1623. a. väljaanne). Arvestades nimetatud tõsiasja, kujutab 1623. a. väljaande autentne järeltrükk esmaklassilist Shakespeare'i kanooniliste tekstide allikat ning on omalaadseks unikumiks Kirjandusmuuseumi arhiiv- raamatukogus. W. Shakespeare'i saksakeelsetest teostest on üks hinnalise- maid A. W. Schlegeli, Fr. Bodenstedti, N. Deliuise jt. tõlgitud «Shakes- peare's Sämtliche Werke». See 4-köiteline luksusväljaanne koosneb üldi- sest sissejuhatuses ja Shakespeare'i tööde lühikäsitlustest. Nägusad vase- gravüürid on valmistanud J. Gilbert. Hinnaline on ka Fr. Gundolfi tõlkes ilmunud 10-köiteline nahkköites «Shakespeare in deutscher Sprache» (Ber- lin, 1908—1918).

Shakespeare'i näidenditest oli K. Menningu eriliseks lemmikuks «Suve- öö unenägu». See ainulaadne fantaasiarikas teos pole paelunud oma sisuga mitte üksnes lugejaid, vaid on erutanud ka raamatukujundajate fantaasiat, inspireerides end sagedasti välja andma. K. Menningu kogus leidub «Suve- öö unenäo» väljaannete hulgas mitu väga kaunist ja luksuslikku köidet.

Lisaks Shakespeare'i teoste saksakeelsetele väljaannetele on K. Men- ning hankinud ka mitmeid teoseid, mis käsitlevad Shakespeare'i loomingu tõlkeid ja tõlketeoreetilisi probleeme. A. W. Schlegeli ja L. Tiecki tõlgetele annab hinnangu J. P. Collier' «Ergänzungsband zu allen englischen Aus- gaben und zur Schlegel — Tieckschen Uebersetzung von Shakespeare's dramatischen Werken» (Berlin, 1853). K. Menningu huvist inglise suure sõnameistri kanooniliste tekstide vastu kõnelevad tema märkused F. A. Leo uurimuses «Beiträge und Verbesserungen zu nach handschriftlichen Aen- derungen in einem von J. Payne Collier . . .» (Berlin, 1853).¹⁶ Kanoonilisust silmaspidavaid märkusi sai ta teha peamiselt 1807. a. väljaannet kasuta- des, osalt on võib-olla kasutatud ka N. Deliuise (1813—1888) Shakespeare'i teoste 2-köitelist teaduslikku väljaannet «Shakspere's Werke» (Leipzig, ilmumisaasta puudub).

Kokkuvõtteks võib öelda, et K. Menningu kogu Kirjandusmuuseumis on nii igale W. Shakespeare'i loomingu kokkupuutuvale kirjandusloolasele kui ka tõlkijale, lavastajale, dekoraatorile, raamatuajaloolasele, kunsti- teadlastele ja teistele tänuväärseks ning ühtlasi kõige täielikumaks raama- tukoguks meie vabariigis, kuhu väsimatu kunstnik ja erudiit on kogunud tähelepanuväärse osa Shakespeare'i kohta kirjutatud ephhiloovaid uuri- musi, teatmeteoseid, bibliograafiaid, tekstoloogilisi ja raamatuajaloolisi haruldusi.

---

¹⁶ Vt. lk. 21, 22, 32, 55 ij.

2. Teatriajalugu

Pilk K. Menningu raamatukogu sellele osale, mis käsitleb teatriajalugu, lubab väita, et siin on tegemist väga süstemaatilise, kõiki Lääne-Euroopa teatriajaloo perioode hõlmava kollektsiooniga alates antiikteatrist kuni kõige lähema kaasajani välja. Põguski tutvumine kirgliku bibliofiili raamatukogu selle osaga viib veendumusele, et kogujat pole juhtinud üksnes eesmärk saada teatriajaloo seisukohalt võimalikult täiusliku kollektsiooni omanikuks, vaid teoste valikut on mõjustanud ilmselt ka K. Menningu kui teatritegelase ja lavastaja sügav ning mitmekülgne huvi oma eriala — teatri ja selle ajaloo vastu. Seda kinnitavad taas tema märkused lehekülgedele äärtel.

Lääne-Euroopa kunsti, sealhulgas ka teatri juured ja lätted on kahtlemata antiigis. Seetõttu on ootuspärane, et nii süstemaatiliste huvidega teatrijuhi raamatukogus on a n t i i k t e a t r i a j a l o o alalt mitmeid mahukaid uurimusi. Huvipakkuvamatest nimetagem siinkohal järgmisi: G. Körting, «Geschichte des griechischen und römischen Theaters» (Paderborn, 1897); M. Bieber, «Die Denkmäler zum Theaterwesen im Altertum» (Leipzig, 1920); C. Geppert, «Die altgriechische Bühne» (Leipzig, 1843). G. Körting käsitleb antiikteatrit kui ühiskondlik-riiklikku ettevõtet, mis seisis, vähemalt oma õitseajal, täielikult eemal äritsemisest. Ta jälgib arhontide,¹⁷ koreegide¹⁸ ja agonetede¹⁹ funktsioone. Antiikaja teatrikunsti sisulist külge peetakse silmas kõikides nimetatud uurimustes, kusjuures C. Geppert esitab rohkem dokumentaalset materjali ürikute, tekstide jms. näol. M. Bieberi uurimuse eripalgelisus seisab lavatehnilise külje analüüsis, kusjuures erilist tähelepanu pühendab ta kivi- ehk püsiteatrite ajale. Tõenäoliselt K. Menningu allakriipsutustest (eriti Gepperti uurimuses) võib välja lugeda, et teda paelus antiikaja teatrikunstis kõige enam selle suur ja igavene üldnimilik sisu.

Keskaja teatrit esindab eelkõige saksa teater, sest seoses Rooma impeeriumi kokkuvarisemise ja uute iseseisvate riikide tekkimisega levis teatritegevus Vahemeremailt Kesk- ja Põhja-Euroopasse. Saksa feodaalaja teatrit tutvustavad K. Menningu kogus kaks kapitaalset teost — E. Devrienti «Geschichte der deutschen Schauspielkunst» (Berlin, 1905) ja O. Weddigeni 1200-leheküljeline rikkalikule faktilisele materjalile (fotod, ürikute äratrükid, autogramm, käsikirjade näited, reproduktsioonid jne.) toetuv kapitaalne saksa teatri ajalugu «Geschichte der Theater Deutschlands» (Berlin, ilmus annetena 1904—1906). Viimases käsitletakse põhjalikult keskaja tüüpilisemat žanri — vaimulikku ehk liturgilist draamat.

¹⁷ Kõrgeim ametnik vana-kreeka teatris, kelle valis rahvas.

¹⁸ Jõukas kodanik, kes kandis etenduse kulud, faktiliselt oli koreegiks rahvas.

¹⁹ Etenduse korraldaja, volitatud valitsuse poolt.

Esitatakse andmeid müsteeriumide ettekandmise kohta Saksamaal VIII sajandil rajatud kloostrites. Üksikasjalik on tolle aja passioonide ehk kannatusmängude käsitletu. R. Proelssi «Kurzgefasste Geschichte der deutschen Schauspielkunst von den Anfängen bis 1850» (Leipzig, 1900) annab ülevaate sellest, kuidas paastuajaeelsete maski- ja rahvuslike olustikumängude baasil kujunes realistlik koomilise sisuga teater.

Renessansiajastu saksa teatrielu erikäsitelud K. Menningu kogus puuduvad, küll aga leidub renessansiajastu teatri kohta üsna rohkesti materjali E. Devrienti ja O. Weddigeni eespool nimetatud teatriajalugudes. Neis on andmeid ka varaste allegooriliste komöödiate autori Hans Sachsi (1494—1596) ning koolidraamade autorite J. Reuchini (1455—1551) ja A. Cripheuse (1616—1664) — ajastu väljapaistvamate teatritegelaste kohta.

Saksa reformistliku teatri juuri, Gottschedi teoreetilisi seisukohti, kõige enam aga XVIII sajandi teatrireformaatori Caroline Neuberi (1697—1760) võitlust sajandeid kestnud improvisatsioonilise hantsvurst-teatriga ning uue näitlejate koolkonna kujunemise teid jälgivad Fr. J. Freiherrn ja Reden-Esbeck oma raamatus «Caroline Neuber und ihre Zeitgenossen» (Leipzig, 1881). XVIII sajandi ühe suurema reformaatori L. Schröderi (1774—1816) kohta leidub K. Menningu kogus B. Litzmanni 2-osaline monograafia «Fr. Ludwig Schröder» (Hamburg—Leipzig, 1890—1894). Weimari teatri tegevust ja Goethe teoste saatust laval vaatleb E. Kilian oma kahes uurimuses «Goethe's Egmont auf der Bühne» (München, 1925) ja «Goethe's Faust auf der Bühne» (München—Leipzig, 1907). XVIII sajandi realistliku koolkonna suurima esindaja A. W. Ifflandi kui läbielamiskunsti rajaja tegevust käsitleb üsna ulatuslikult R. Proelss oma eespool nimetatud teoses «Kurzgefasste Geschichte der deutschen Schauspielkunst». Tolleaegsete õueteatrite tegevusest pakub materjali K. Frenzeli töö «Berliner Dramaturgie» (Erfurt, ilmumisaasta puudub), milles peatähelepanu pööratakse Berliini õueteatrite repertuaarile ja kunstilisele omapärale. Suur osa teosest on pühendatud Shakespeare'i teoste lavastamise traditsioonidele õueteatris.

Meinnigheimi teatrit, mis oli viimaseks heledaks sädemeks õueteatrite kustavas tules, valgustab M. Martersteigi raamat «Das deutsche Theater im neunzehnten Jahrhundert» (Leipzig, 1904).

Kõige tähtsamal kohal K. Menningu raamatukogus leiduva teatriaajaloalase kirjanduse hulgas on XIX sajandi lõpu ja XX sajandi alguse saksa realistliku teatri käsitletud, mis moodustavad ligikaudu poole vastavast kirjandusest selles kogus. Saksa sajandivahetuse suursündmusest, Pariisi Antoine'i Vaba Teatri eeskujul tekkinud saksa samalaadsest teatrist «Freie Bühne» ja selle juhust O. Brahmist ning tema ansambli taotlustest annab üksikasjaliku ülevaate A. Kerri «Das neue Drama» viies köide (Berlin, 1917).

Eriti rikkaliku materjali on K. Menning kolleksioneerinud Max Reinhardti (1875—1945), oma õpetaja kohta. Max Reinhardti repertuaari ja režiitehnikat jälgib S. Jacobsohn teoses «Max Reinhardt» (Berlin, 1921), Reinhardti elule ja loomingule, eriti aga tema psühholoogilis-naturalistliku loomingumeetodi iseloomustamisele asetab rõhu M. Epstein oma monograafilises uurimuses «Max Reinhardt» (Berlin, 1918). Kui me ei nimeta kirjandust, mis käsitleb Gertrud Eysoldti, Paul Hartmanni, Gerda Mülleri ja teiste ephohile sisu andnud kunstnike loomingut, siis Albert Bassermannist nii mööda minna ei saa. Realistliku ja suure sisseelamisjõuga teatrikunstniku, Brahmi õpetuse edasiarendaja kohta (kes võis olla üheks aurtori-teediks ka Karl Menningule) leidub kogus tuntud teatrikriitiku ja teatriajaloolase J. Babi monograafia «Albert Bassermann. Weg und Werk» (Leipzig, 1929). Saksa töölisteatrite, eriti «Volksbühne» tegevuse suunda analüüsib H. Zehder oma raamatus «Die neue Bühne» (Dresden, 1920).

Tuleks tähelepanu juhtida ka saksa teatriga seotud üksikküsimusi käsitlevatele koguteostele, aastaraamatutele ja teatrihooegade ülevaadetele. Näib, et praktiline töö teatris, veel enam aga tegevus teatrikriitikuna «Päevalehe» juures nõudis kursisolemist teatrilase perioodilise kirjandusega. Just neil aastail, nagu võib oletada ilmumisandmete järgi, jõudsid K. Menningu raamatukogusse S. Jacobsohni toimetatud teatrikriitikakogumikud «Das Jahr der Bühne» (köited I—VI ja VIII—X), mis sisaldavad teatrihooegade käsitelusid aastate 1911—1921 ja lünklikult ka hilisemate aastate kohta. Huvitavad on seeriaväljaande «Schriften der Gesellschaft für Theatergeschichte» 15 köidet,²⁰ millest leiame peale saksa teatri ajaloo alaste artiklite ka antiikteatri, ungari teatri, XIX sajandi vene teatri ja mitmete teiste teemade käsitlusi. Nädalalehtedest on K. Menningu kogus S. Jacobsohni toimetatud «Die Schaubühne» X (1914), XI (1915) ja XIII (1917) köidetud aastakäik.

Saksa teatri kõrval on üsna rohkesti materjali austria teatri ajaloo alalt. See on ootuspärane, sest oli ju austria dramaturgialgi märkimisväärne koht K. Menningu teatri repertuaaris, mis pidi loomulikult suunama huvi ka austria teatri vastu. K. Menningule oli eriti südame lähedane L. Anzengruberi (1838—1889) looming. Eesti teatrilavadele jõudsid sel ajal ka A. Schnitzleri (1862—1889) näidendid, kõige enam lavastati aga austria muusikalisi komöödiid (Suppé, Millöcker, J. Strauss, Lehar, Fall jt.). Palju on materjali XIX sajandi lõpu ja XX sajandi alguse Viini teatrielust, eriti Viini Burgtheaterist. See kirjandus käsitleb peamiselt F. Dingelstedti ja A. Wilbrandi tegevusperioode. Nimetame siinkohal R. Lothari teost «Das Wiener Burgtheater» (Leipzig—Berlin—Wien, 1899) ja H. Bahri «Wiener Theater» (Berlin, 1899). M. Burghardti teatri-

²⁰ Kogus on olemas VII, VIII, X, XI, XIV, XV, XVI, XVIII, XIX, XXII, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII ja XXX köide.

uuendusliku tegevuse uurijaile on vajalik ka J. Gregori rikkalikult illustreeritud teos «Wiener Szenische Kunst» (Wien, 1924). Varasemate perioodide kohta on üksikküsimusi käsitlevaid ülevaateid, nagu «Das Schönbrunner Schlossteater», mis võiks huvi pakkuda Haydni, Mozarti ja Glucki elu ning tegevuse uurijaile.

Palju on kõneldud K. Menningu huvist vene teatri, eriti Stanislavski ja Nemirovitš-Dantšenko loomingu vastu. Kui aga otsida selle huvi kajastusi K. Menningu raamatukogust, tuleb tõdeda, et Kirjandusmuuseumi on Menningule kuulunud materjali vene teatri ajaloo kohta oodatust vähem jõudnud. Võimalik, et see on sõjakeerises eraisikute kätte sattunud. Kui oletus paika peab, jääb soovida, et vastav kirjandus K. Menningu personaalkogusse jõuaks, sest see oleks tänuväärseks allikmaterjaliks K. Menningu ja vene teatri suhete uurimisel. Nendest vähestest K. Menningule kuulunud vene teatri ajaloo käsitlemist, mis Kirjandusmuuseumi on jõudnud, mainigem Moskva Kammerteatri direktori ja režissööri Aleksander Tairovi teost «Das entfesselte Theater» (Potsdam, 1923). Selles on nii teatriajaloolisest kui ka kunstiteoreetilisest aspektist käsitletud näitlejameisterlikkuse arengu probleeme, üldise ning lavalise atmosfääri küsimusi jm. Moskva Kunstiteatri tegevust aastail 1898—1923, millisele perioodile andsid sisu Nemirovitš-Dantšenko, Stanislavski, Knipper-Tšehhova, Savitskaja, Moskvini ja Katšalovi, käsitleb Nikolai Efras teoses «Московский художественный театр» (Москва—Петербург, 1924). Rikkalikult illustreeritud väljaandes vaadeldakse selliseid teatri kullafondi kuuluvaid lavastusi, nagu M. Maeterlincki «Sinilind», W. Shakespeare'i «Julius Caesar», A. Tšehhovi «Kajakas» ja «Onu Vanja», V. Gribojedovi «Häda mõistuse pärast» jt. Mõningase visuaalse pildi vene revolutsioonijärgse teatri katsetuste ajajärgust annab album «Das russische Theater» (Zürich—Leipzig—Wien, 1927), mille koostasid Joseph Gregor ja Renè Fülöp-Miller. Vene dramaturgia, eriti M. Gorki «Põhjas» ja L. Andrejevi näidendite saatusest saksa lavadel annab ülevaate H. Kienzel oma raamatus «Die Bühne ein Echo der Zeit» (Berlin, 1908), milles ta jälgib ka Moskva Kunstiteatri tegevust, peamiselt aastatel 1905—1907. XX sajandi alguse vene teatri arengut valgustab põgusalt S. Nestriepko «Das Theater im Wandel der Zeiten» (Berlin, 1928).

Huvitavatest teatriajaloolistest raamatutest nimetame lõpuks veel selliste laialt tuntud näitlejate, nagu Charlie Chaplini,²¹ Eleonore Duse²² ja Sarah Bernhardti²³ monograafiaid.

Peale eespool loetletud kirjanduse sisaldab K. Menningu kogu üksikuid väljaandeid prantsuse valgustusaja ja XX sajandi jaapani teatri kohta

²¹ E. Burger, Charlie Chaplin. Berlin, 1929.

²² L. Rasi, Die Duse. Berlin, 1904.

²³ A. Kerr, Das neue Drama V. Berlin, 1917.

(P. Wiegler, «Französisches Theater der Vergangenheit». München, ilmumisaasta puudub; M. Piper, «Die Schaukunst der Japaner». Berlin—Leipzig, 1927).

Üldse on Kirjandusmuuseumis K. Menningu personaalkogus umbes 120 köidet teatriaaloalast kirjandust.

3. Teatriteooria

K. Stanislavski ütles näitejuhi töö kohta: «Näitejuht ei ole ainult see, kes saab aru näidendist, oskab nõu anda näitlejatele, kuidas näidendit mängida, kes oskab nad paigutada lavale dekoratsioonide keskele, mis talle on valmistanud kunstnik. Näitejuht on see, kes oskab vaadelda elu ja kellel on maksimaalne hulk teadmisi kõigilt aladelt peale oma professionaalsete teatrialaste teadmiste.»²⁴

Maksimaalseid teadmisi ei suuda aga anda elu puhtvisuaalne jälgimine. Nii professionaalsete kui ka muude vajalike teadmiste kogumise ökonoomseimaks vahendiks on raamat. Teatriteooria vastu huvi tundvale lugejale pakub K. Menningu kogu üsna mitmekülgset materjali, sest siin leidub ligi poolsada erineva nimetusega vastavasisulist teost. Selleski osas viitab kogu omaniku huvidele ja tema kui kunstniku kujunemisel tähtsat osa etendanud rahvusvahelistele teatriautoriteetidele. Pärineb ju K. Menningu kui eesti professionaalse teatri rajaja režii meetodika peamiselt kaasaja autoriteetidelt K. Stanislavskilt, Pariisi Antoine'i teatrilt, eriti aga M. Reinhardtilt.

Teoreetilist kirjandust on K. Menning muretsenud nii «Vanemuises» kui ka diplomaadina ja «Päevalehe» teatriarvustajana töötades.

Teatriteoreetilisest kirjandusest on universaalseim C. Hagemanni «Die Kunst der Bühne» (Stuttgart—Berlin, 1922). Mahukas köide sisaldab peale režiitehnika aluste ka juhiseid näitlejameisterlikkuse arendamiseks. Režissööri osa näidendi mõtestamisel ja ideelise suunitluse andmisel käsitleb W. Wauer oma raamatus «Der Kunst eine Gasse» (Berlin, 1906), kus ta annab ka kasulikke näpunäiteid näitejuhi ja dramaturgi koostööks. E. Kilian vaatlleb teoses «Aus der Praxis der modernen Dramaturgie» (München—Leipzig, 1914) mitmesuguseid probleeme, nende hulgas näitejuhi osa ooperi lavastamisel, tööd kunstnikuga ning Shakëspeare'i, Schilleri, Goethe, Hebbeli ja Kleisti teoste lavastamise kontseptsioone.

XX sajandi alguskümnendite dramaturgia režiiplaane valgustab artiklite kogumik «Der Spielplan des Kulturtheaters» (Frankfurt a. Main, 1923), mis vaatlleb kaasaegsete saksa, prantsuse, inglise, itaalia, ameerika ja vene dramaturgide teoste lavalist omapära. Vene autoreist käsitletakse eeskätt M. Gorki, A. Tšehhovi ja L. Tolstoi näidendeid. Tööks massistsee-

²⁴ N. Gortšakov, K. S. Stanislavski näitejuhtimistunnid. Tallinn, 1963, lk. 27.

nidega teatrilaval võib näitejuht näpunäiteid saada W. Lohmeyeri uurimusest «Die Dramaturgie der Massen» (Berlin—Leipzig, 1913). Teoses käsitletakse W. Shakespeare'i, Fr. Schilleri, F. Grillparzeri, R. Wagneri jt. autorite rahvastseenide lavastamise võtteid. Ajaloolise tõepärasuse saavutamist laval käsitleb rootsi dramaturg A. Strindberg raamatus «Die Kunst des Schauspielers» (München—Leipzig, 1911). Noorsoonäidendite lavastajat võib huvitada W. C. Gersti «Gemeinschafts-Bühne und Jugendbewegung» (Frankfurt a. Main, 1924). Teatri sotsiaalseid funktsioone, kasvatuslikke ülesandeid ja repertuaarile esitatavaid nõudeid on jälginud J. Bab oma teoses «Neue Kritik der Bühne» (Berlin, 1920), mis sisaldab muu hulgas ka peatüki «Film ja näitekunst». Komöödiate lavastajad ja koomika kui esteetilise kategooria uurijad leiavad K. Menningu kogust XVIII sajandi lõpu saksa nimeka esteedi K. Fr. Flögeli (1729—1788) uurimuse «Die Geschichte des Grotesk-Komischen» I ja II köite (München, 1914), milles käsitletakse groteski teatris, varietees, tsirkuses, marionett-teatris ja karnevalidel, samuti eri kunstiliikides. Teema avamise eesmärgil on esitatud rohkesti illustratiivset materjali.

Teoreetilise kirjanduse hulgas leidub teoseid ümberkehastumisprotsessi alustest ja käsiraamatuid lavapedagoogiliseks tööks. Ümberkehastumise probleeme koos vastavate harjutustega Shakespeare'i, Lessingi, Goethe, Grillparzeri, Ibseni, Molière'i, Hauptmanni, Strindbergi, Anzengruberi jt. näidendeist esitab A. Winds raamatus «Die Technik der Schauspielkunst» (Dresden—Leipzig, 1919). Erilist tähelepanu pöörab autor väljendusvahendite kasutamise ökonoomsusele.

Ansamblikunsti kui tõelise näitekunsti arenguteede uurimisele on pühendanud L. Kjerbüll-Petersen oma raamatu «Die Schauspielkunst» (Berlin—Leipzig, 1925). Tunnetusprotsessi vaatlevad 2 autorit: R. Bernauer oma teoses «Die Forderungen der reinen Schauspielkunst» (Berlin, 1920) ja J. Bab teoses «Kritik der Bühne» (Berlin, 1908). Viimane käsitleb tunnetusprotsessi seostatult psühholoogia ja filosoofiaga. Omaaegseid eetilisi-esteetilisi ja lavapsühholoogilisi vaateid esitab Theodor Lessing uurimustes «Gedanken über Theater, Schauspieler, Drama» (Berlin, 1912) ja «Theater-Seele» (Berlin, 1907). Näitleja seisukohalt on huvitavad M. Martersteigi «Der Schauspieler» (Leipzig, 1900), mis käsitleb näitleja osa ja ülesandeid teatris, Edward Gordon Craigi «On the Art of the Theatre» (London, 1901) ning J. Lespiuse ja L. Traube «Schauspiel und Bühne» (München, 1880). Viimane teos avab Lessingi, Schilleri, Ibseni ja paljude teiste vene, inglise ja saksa näitekirjanduse rollide ideelist sisu.

Miimika ja pantomiimika erinevaid stiile eri aegade tantsus, ooperis, draamas ja filmis käsitleb A. Auerbach oma 2-köitelises teoses «Mimik» (Berlin, 1919 ja 1922). Teose I osa kujutab harjutusmaterjalide kogumikku näitekunsti ja ooperilauljate fakulteedi üliõpilastele, II osas vaadeldakse miimika stiile.

Koreograafia-alast kirjandust on K. Menningu kogus vähe, ainult paar teost. O. Bie «Der Tanz» (Berlin, 1919) on aga tänapäeva E. Reblingi «Ballett heute und gestern» (Berlin, 1961) vääriline eelkäija, kusjuures tantsu ühiskondlikku funktsiooni käsitleb Bie isegi detailsemalt. Selle mahuka köite kasutamise teevad mugavaks registrid. Varieteetantsu stiile ja kuulsa varieteetähtede (Yvette Guilbert, Liane Leischner, d'Estree jt.) loomingut analüüsib A. Moeller-Bruck raamat «Das Variete» (Berlin, 1902).

Karl Menningu abikaasa Irmgard Menning perekonna raamatukogu juures 1927. aastal.

Mitmed teosed peaksid olema vajalikud lavakujundajatele ja kostümeerijatele. Neist põhjalikumad on Gordon Craigi «Die Kunst des Theaters» (Berlin—Leipzig, 1905), J. Gregori «Das Bühnenkostüm» (Zürich—Leipzig—Wien, 1925) ning Th. Komisajevsky ja L. Simonsoni «Settings and Costumes of the Modern Stage» (London, 1933). Gootika, baroki ja rokokoo elemente teatridekoratsioonis käsitleb tuntud saksa kunstiteadlane P. Zucker teoses «Die Theaterdekoration des Barock» (Berlin, 1925). Oma teises kunstiajaloolises teoses «Die Theaterdekoration des Klassizismus» (Berlin, 1925) analüüsib sama autor klassitsistlikke elemente Dumont', Piranesi, Boucher' jt. loomingus. Mõlemad väljaanded on rikkalikult illustreeritud. Dekoratsiooni ajaloo seisukohalt võiks veel huvi pakkuda «Album der Oper» (Berlin, 1846), milles on esitatud Baieri kapellmeistri Franz Lachneri ooperi «Catharina Cornaro» kostüümide ja dekoratsioonide kavandid trükitehniliselt väga kõrgel tasemel.

Käesolev põgus käsitus näitab, et Kirjandusmuuseumis asuv Karl

Menningu memoriaalkogu pakub huvi eelkõige Lääne-Euroopa draamaklassika lavastajaile, näitekirjanduse uurijaile, teatriajaloolastele ja -teoretikutele. Kuid siit leiab uurija materjali ka eesti kutselise teatri rajaja K. Menningu kunstipõhimõtete, tema teatri repertuaarivaliku ja tema kui teatrikriitiku kontseptsioonide avamiseks.

Uurimisallikana on K. Menningu kogu praegu Kirjandusmuuseumis olemasoleval kujul kahjuks siiski ebatäielik, sest mitte kõiki K. Menningu raamatuid ei ole veel jõutud muuseumi arhiivraamatukokku koondada. Seepärast palume tungivalt kõiki eraisikuid, kelle kätte on mistahes viisil sattunud K. Menningu raamatuid, need üle anda Kirjandusmuuseumi kogusse. Samuti palume, et kõik teised raamatukogud, kelle fondidesse sattus sõjajärgsetel aastatel tehtud vigade tagajärjel K. Menningu raamatuid (olgu siis ilukirjanduse, kujutava kunsti, arhitektuuri, ajaloo, filoloogia jm. aladelt), leiaksid aega ja head tahet nende eraldamiseks ning üleandmiseks kogu põhiosa juurde — ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi Karl Menningu memoriaalkogusse. Sel teel saaksime täieliku, mitmekülgse ja konkreetse allikmaterjalide kogu eesti rahvusliku kultuuri noorusaastate uurijaile, mis aitaks tervet keerulist küsimuste kompleksi teatriajaloo, muusika, kirjanduse, kunsti ja esteetilise mõtte alalt lahendada kogu selle dialektikas, rahvastevahelise kultuurilise suhtlemise, mõjustamise ja vastastikuse rikastamise protsessist lähtudes.

Jääb vaid loota, et Kirjandusmuuseumi poole pöörduvad eesti rahvusliku kultuuri ja eriti kutselise teatri ajaloo uurijad õige pea leiaksid eest Karl Menningu täieliku raamatukogu. Eks kohusta seda juba Karl Menningu 100. sünni-aastapäeva lähenemine.

ние» распространялась анонимно в восточной части Сааремаа и на острове Муху как устно, так и в рукописных песенниках (в фольклорных собраниях появились записи этой песни начиная с 1930 г.). В текст песни внесены некоторые изменения, связанные с мелодией, часто опускается последняя строфа, имеющая религиозный оттенок, и т. д. Она, как и некоторые другие песни, связанные с событиями первой мировой войны и восстания на острове Сааремаа, исполнялась на мотив известной русской песни «Стенька Разин» («Из-за острова на стрежень»).

Во время гитлеровской оккупации в народе был сложен новый вариант песни «Сааремааское восстание» — «Голос крови», он был значительно короче и посвящен памяти советских людей, убитых фашистами в дубовой роще Лооде вблизи Курессааре.

О МЕМОРИАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ К. МЕННИНГА В ЛИТЕРАТУРНОМ МУЗЕЕ

К. ХААН И Л. ЛАЙДВЭЭ

Архивная библиотека Литературного музея им. Фр. Р. Крейцвальда Академии наук ЭССР предназначена для хранения печатных произведений на эстонском языке, а также русских и иностранных об Эстонии. Наряду с основными фондами отдельно хранятся переданные музею личные библиотеки писателей и деятелей культуры. По своему составу они нередко существенно отличаются от основных фондов Архивной библиотеки и содержат произведения, которые часто отсутствуют и в библиотеках других республик. Одной из таких библиотек является мемориальная библиотека К. Меннинга (1878—1941), основателя эстонского профессионального реалистического театра и талантливого театрального критика. Настоящая статья знакомит читателей с содержанием этой библиотеки, причем главное внимание уделяется литературе о театре.

Драматургия представлена в основном произведениями немецких писателей (Гете, Шиллер, Лессинг, Г. Гауптман и др.), затем творчеством драматургов северных стран (Ибсен, Стриндберг, Гейерманс и др.) и первое место по численности занимают исследования о Шекспире (приблизительно 120).

Около 150 произведений, рассматривающих театральное искусство и его историю, охватывают все наиболее существенные периоды и страны, связанные с театром, особенно с немецким и австрийским. В библиотеке К. Меннинга имеются в большом количестве ценные, богато иллюстрированные издания по истории искусства и музыки, а также произведения иностранной художественной литературы (Шекспир,

Байрон, Ибсен, Мольер, Гете, Шиллер, Гейне, Фрейлиграт, Бальзак, Франс, Г. и Т. Манн и др.). Замечательной является 400-томная коллекция сказок и сказаний.

Библиотека К. Меннинга, состоящая из более чем 2000 томов и укомплектованная на основе определенных принципов отбора, имеет большую ценность для историков театра и искусства, для изучающих историю книги, музыковедов, литературоведов, фольклористов, историков и этнографов. С другой стороны, библиотека, в частности собственноручные заметки К. Меннинга на полях страниц книг, представляют незаменимый материал биографам К. Меннинга.

ebenso wie in den Endstrophen, wird der letzte Weg der Befreiungskämpfer bis zur Erschiessung auf Kullimägi geschildert, der mittlere Teil erinnert zurückgreifend an den Anlass des Aufstandes. Dementsprechend wechseln sich im Lied trauernde Stimmung mit kämpferischer, pathetischer Haltung ab. Durch seinen Gemütston, Stil und seine Komposition (zum Beispiel Anwendung von Naturbildern) nähert sich das Lied denjenigen Liedern, die die Revolutionsereignisse von 1905—1907 schildern.

«Der Aufstand von Saaremaa» verbreitete sich in Ost-Saaremaa und auf der Insel Muhu (Moon) anonym, sowohl mündlich als auch durch handgeschriebene Liederhefte (es gibt dementsprechende Angaben und Aufzeichnungen in folkloristischen Sammlungen ab 1930). Grössere und kleinere Veränderungen hat man im Interesse einer besseren Sangbarkeit gemacht, oft hat man die ein wenig religiöse Endstrophe weggelassen usw. Es wurde nach der Melodie des bekannten russischen Liedes «Stenka Rasin» («Из-за острова на стрежень») gesungen, wie auch einige andere aus den Ereignissen des I. Weltkrieges sowie dem Aufstand von Saaremaa erwachsenen Lieder.

Zur Zeit der faschistischen Okkupation war unter dem Volke eine neue, bedeutend kürzere Fassung («Stimme des Blutes») gangbar, die dem Andenken der Sowjetmenschchen gewidmet war, die von den Faschisten im Eichenhain zu Loode unweit von Kuressaare ermordet wurden.

Der Verfasser Albert Kald (geb. 8. 1. 1900) hat später in verschiedenen Anstellungen gearbeitet, sowohl in Saaremaa als auch auf dem Festland. Während der bürgerlichen Republik war er auch arbeitslos, nahm am Kampf gegen die faschistische Organisation der sogenannten «Wapsen» teil und hielt sich während des Grossen Vaterländischen Krieges vor den Okkupanten versteckt. Von ihm stammen noch andere Lieder politischen Inhalts, über deren Verbreitung aber die Angaben fehlen.

ÜBER DIE MEMORIALSAMMLUNG VON K. MENNING IM LITERATURMUSEUM

K. HAAN, L. LAIDVEE

Die Archivbibliothek des Fr. R. Kreutzwald-Museums für Literatur der Akademie der Wissenschaften der ESSR hat sich auf die Aufbewahrung der estnischen und Estland behandelnden russischen und fremdsprachigen Druckschriften spezialisiert. Neben Grundbeständen werden als besondere Memorialsammlungen persönliche Bibliotheken von Schriftstellern und Kulturschaffenden aufbewahrt, die dem Museum übergeben worden sind und die ihrer Zusammensetzung nach von den Grundbeständen der Archivbücherei bedeutend abweichen können. Diese enthalten sogar Werke, die

in den anderen Bibliotheken der Republik selten anzutreffen sind. Eine von diesen Sammlungen ist die Memorialsammlung von K. Menning, dem talentierten Bühnenkritiker und Wegbereiter des estnischen realistischen Berufstheaters (1878—1941). Es besteht dringende Notwendigkeit, den Inhalt dieser Sammlung für die Leser aufzuschliessen. Das Hauptaugenmerk des Artikels wird auf die Bühnenliteratur gerichtet.

Auf dem Gebiete der Dramaturgie ist die deutsche Bühnenliteratur am meisten vertreten (Goethe, Schiller, Lessing, G. Hauptmann), ebenso Werke der nordischen Dramaturgen (Ibsen, Strindberg, Heijermans), besonders viel gibt es aber Untersuchungen über Shakespeare.

Diejenigen Werke, die die Bühnenkunst und deren Geschichte behandeln (ca 150), umfassen alle wesentlicheren Theaterländer und -perioden, besonders das deutsche und österreichische Theater. Unter ihnen befindet sich eine grosse Anzahl kostbarer, reichlich illustrierter Werke über Kunstgeschichte, Musik und Musikgeschichte, ebenso fremdsprachige Belletristik (Shakespeare, Byron, Ibsen, Molière, Goethe, Schiller, Heine, Freiligrath, Balzac, France, H. und T. Mann u. a.). Einzigartig ist eine 400-bändige Märchen- und Sagenkollektion.

Die mehr als 2000 Bände zählende, nach festen Prinzipien komplektierte Bibliothek K. Mennings dürfte Theater- und Kunsthistoriker, Buchgeschichtsforscher, Musikwissenschaftler, Literaturwissenschaftler, Folkloristen, Historiker und Ethnographen interessieren. Andererseits bieten diese Sammlung und besonders die von K. Menning eigenhändig gemachten Randvermerke ein durchaus nicht zu unterschätzendes Quellenmaterial für K. Mennings Biographen.